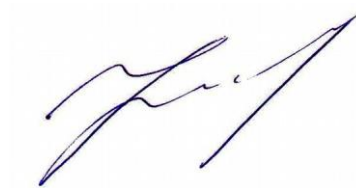

**ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ
ДАНИЛА**

ІВАЩЕНКО ВІКТОР АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 347:347.77/78+340.15

**ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА
У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ (XIX – ПОЧ. XXI
СТ.)**

12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія
політичних і правових учень,
12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне
право; міжнародне приватне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук**

Івано-Франківськ – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького, Міністерство освіти і науки України

Науковий консультант

доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України

Орлюк Олена Павлівна,

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України, директор

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України

Скрипнюк Олександр Васильович,

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, заступник
директора з наукової роботи;

доктор юридичних наук, доцент

Блажівська Оксана Євгеніївна,

господарський суд міста Києва,
суддя;

доктор юридичних наук, доцент, член-кореспондент НАПрН України

Лук'янов Дмитро Васильович,

Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування
НАПрН України, головний науковий співробітник сектору
порівняльного правознавства

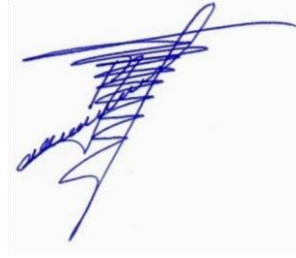
Захист відбудеться «27» червня 2018 р. о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої
ради Д 20.149.01 у Приватному вищому навчальному закладі Університеті Короля
Данила за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Приватного вищого навчального
закладу Університету Короля Данила за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є.
Коновальця, 35.

Автореферат розісланий «24» травня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Р. В. Зварич

A handwritten signature in blue ink, consisting of several overlapping, stylized strokes that form a complex, abstract shape. The signature is positioned to the right of the printed name.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На тлі розбудови цифрової, інноваційної економіки, відповідей світу на новітні технологічні виклики все більша частка нашого суспільства починає визнавати економічну, технологічну, культурну, соціальну значущість інтелектуальної власності, зокрема й у правовому вимірі, для сучасної України. При цьому забезпечення належного рівня правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, створення нових або вдосконалення наявних правових механізмів захисту прав інтелектуальної власності та підвищення в цілому якості правозастосування, уніфікація стандартів як відповідь на розбудову глобалізованого світу, тривалі імплементаційні заходи щодо запровадження європейських стандартів суттєво підвищують роль права в розвитку вітчизняної сфери інтелектуальної власності. Водночас використання різноманітних правових засобів, спрямованих на регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності, розбудова національної системи охорони інтелектуальної власності мають відбуватися з урахуванням національних особливостей, із розумінням історичного коріння, зважаючи на гносеологічні та онтологічні аспекти тих явищ, які супроводжували становлення й розвиток інтелектуальної, творчої діяльності в Україні як об'єкта правової охорони. Дослідження різних моделей законодавства у сфері інтелектуальної власності, представлених на території сучасної України, має на меті виявити ключові етапи в їх формуванні, продемонструвати ефективність тих чи інших правових норм, доцільність їх існування й удосконалення.

Необхідність дослідження на цьому етапі зумовлена якісними змінами, які відбуваються в системі законодавства щодо охорони права інтелектуальної власності. Попри те, що за період незалежності України напрацьовано потужну законодавчу базу у сфері права інтелектуальної власності, останніми роками точиться все більше дискусій про її ефективність загалом. Нарікання стосуються переважно суперечностей, що виникли в період переходу від однорівневої моделі законодавства у сфері інтелектуальної власності до дворівневої. Суттєвим фактором став і євроінтеграційний шлях розвитку України, який істотно посилюється після ухвалення й набуття повної чинності Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом. З огляду на це актуальним стало вивчення історико-правового досвіду охорони права інтелектуальної власності, що склався в Україні, для створення оптимальної моделі правового регулювання інтелектуальної власності.

Питання права інтелектуальної власності в історико-правовому контексті завжди становили зацікавлення для українських і зарубіжних науковців, політиків, публіцистів. Традиційно в дослідженні законодавства у сфері інтелектуальної власності вчені зосереджували увагу на аналізі ключових питань регулювання того чи того об'єкта інтелектуальної власності й не виходили за межі аналізу тих моделей правового регулювання, які широко представлені в Україні. Безпосередньо питання розвитку законодавства у сфері інтелектуальної власності розглядалися частково у докторському дисертаційному дослідженні О.Є. Блажівської «Кодифікація цивільного законодавства на українських землях у період 1797– 1991 рр.» (2015). Разом із тим законодавство у сфері інтелектуальної власності охоплює не тільки

розвиток інститутів авторського та патентного права, а й цілий комплекс заходів організаційного характеру, зокрема формування державних органів управління інтелектуальною власністю та їх правове забезпечення; окремі питання інституту представників у справах інтелектуальної власності, виплати й розміри авторської винагороди у сфері інтелектуальної власності тощо. Комплексне вивчення всіх елементів моделей правового регулювання інтелектуальної власності, представлених в Україні в різні історичні періоди, дасть змогу уникнути багатьох помилок у подальшому вдосконаленні вітчизняної правової системи.

Актуальність порушеної проблеми аргументована також практичним аспектом розвитку механізмів упровадження об'єктів інтелектуальної власності до цивільного обороту та господарського обігу. Непродумана політика у сфері впровадження об'єктів інтелектуальної власності до господарського обігу має нищівний вплив на економіку України та її промисловий потенціал. У цьому контексті запотребуваним є досвід упровадження об'єктів права інтелектуальної власності в життя, що застосовували в різні періоди історичного розвитку. Великої значущості набуває нині й розуміння суспільством та державою необхідності в інституційних змінах стосовно управління національною системою правової охорони інтелектуальної власності. Наведені фактори зумовлюють важливість і своєчасність наукового дослідження, присвяченого з'ясуванню закономірностей та тенденцій розвитку законодавства у сфері інтелектуальної власності в Україні в період ХІХ – початку ХХІ століття.

Сформульовані в дисертації теоретичні висновки, практичні рекомендації та інші результати дослідження ґрунтовані на працях українських і зарубіжних учених юристів дореволюційного, радянського й сучасного періодів у галузі загальної теорії права, історії держави і права, цивільного права та права інтелектуальної власності. Загальнотеоретичною основою роботи послугували висновки, викладені в працях відомих фахівців у сфері теорії права, історії держави і права, зокрема Л. В. Авраменко, І. Й. Бойка, В. М. Іванова, В. М. Заруби, В. В. Лемака, Д. В. Лук'янова, Н. М. Оніщенко, О. В. Петришина, С. П. Погребняка, О. В. Скрипнюка, В. С. Смородинського, Г. О. Христової, М. В. Цвіка, А. Є. Шевченка, а також представників цивілістичного напрямку юридичної науки, а саме: С. С. Алексеєва, О. Є. Блажівської, Д. В. Бобрової, В. І. Борисової, О. В. Дзери, А. С. Довгерта, С. С. Дністрянського, Н. С. Кузнецової, В. О. Кучера, Р. А. Майданика, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Р. О. Стефанчука, Є. О. Суханової, Є. О. Харитоновна, Я. М. Шевченко, Г. Ф. Шершеневича, С. І. Шимон, Г. Б. Яновицької, В. Л. Яроцького та ін.

Вивченню права інтелектуальної власності, зокрема в гносеологічному аспекті, присвячено праці таких вітчизняних та іноземних авторів, як: Б. С. Антімов, В. І. Афанасьєва, Е. П. Гаврілов, С. Голомб, М. Гордон, Й. Гурський, В. С. Дроб'язко, К. В. Жудра, Ф. Золь, А. В. Калінін, П. Д. Калмиков, Я. А. Канторович, Ю. М. Капіца, В. Д. Катков, А. М. Коваль, І. Ф. Коваль, А. О. Кодинець, А. П. Колесніков, В. І. Корецький, С. Н. Ландкоф, Я. Літауер, В. М. Мельник, Є. Ф. Мельник, Н. М. Мироненко, О. М. Огоновський, В. В. Орлов, О. П. Орлюк, О. О. Піленко, О. А. Підпригора, О. О. Підпригора, С. Плаза,

А. І. Плужнік, Й. О. Покровський, М. Ю. Потоцький, Ю. П. Присяжнюк,
 Н. А. Райгородський, О. Д. Святоцький, О. П. Сергеев, А. Скородинський,
 Д. В. Сологуб, І. Г. Табашніков, Е. Тілл, О. І. Харитонова, А. М. Ферчук,
 С. Чайковський, В. Чемпінська, І. Є. Якубівський та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження відповідає Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016 – 2020 рр., що затверджена постановою Президії НАПрН України від 03.03.2016 р., та підготовлене в напрямі заходів, які проводять в Україні в межах імплементації положень Угоди про асоціацію з ЄС стосовно сфери інтелектуальної власності до національного законодавства. Роботу виконано відповідно до програми досліджень кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького «Теоретичні та науково-практичні проблеми правового регулювання у сфері інтелектуальної власності» (реєстраційний номер 0116U0038).

Мета й завдання дослідження. *Мета* роботи полягає в тому, щоб на основі аналізу законодавства, архівних джерел і теоретичних напрацювань комплексно розкрити процес формування інституту законодавчого забезпечення права інтелектуальної власності на території України, охарактеризувати різні історичні моделі правового регулювання інтелектуальної власності та з'ясувати їхнє значення і вплив на становлення інституту права інтелектуальної власності як цивільноправового інституту в сучасній Україні.

Досягнення поставленої мети зумовлює виконання таких *завдань*:

- з'ясувати стан наукового вивчення теми, проаналізувати рівень і повноту джерельної бази дослідження;
- окреслити методологічні засади роботи та поняттєвий апарат;
- дослідити становлення й розвиток інститутів права інтелектуальної власності в Наддніпрянській Україні в ХІХ ст.;
- виявити й розкрити основні тенденції у сфері охорони права інтелектуальної власності на українських землях на початку ХХ ст.;
- визначити засади законодавчого забезпечення права інтелектуальної власності на західноукраїнських землях;
- продемонструвати альтернативні моделі законодавчого регулювання інтелектуальної власності в роки Української революції та міжвоєнний період (1917 – 1939 рр.);
- охарактеризувати заходи республіканських урядів УНР зі становлення й розвитку національного законодавства у сфері інтелектуальної власності;
- виявити особливості розвитку права інтелектуальної власності в Українській Державі;
- обґрунтувати стан розвитку законодавства, чинного на західноукраїнських землях у міжвоєнний період (20 – 30-ті роки ХХ ст.);
- дослідити радянську модель правового регулювання сфери інтелектуальної власності та продемонструвати динаміку її становлення й розвитку у цивільноправовому вимірі;

–дослідити формування системи охорони права інтелектуальної власності в 90ті рр. ХХ ст.;

–розкрити становлення системи органів державного управління інтелектуальною власністю в незалежній Україні як складову забезпечення належного рівня охорони й захисту прав інтелектуальної власності;

–окреслити проблеми й перспективи розвитку інституту права інтелектуальної власності як цивільно-правового інституту у 2000-х рр.;

–продемонструвати останні зміни в законодавстві України, пов'язані з Угодою про Асоціацію України з ЄС, та дослідити її вплив на розвиток національного цивільного законодавства;

–з'ясувати перспективи оновлення й надати основні пропозиції щодо ухвалення закону про національну систему охорони інтелектуальної власності в Україні як одного з напрямів удосконалення цивільно-правового регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності.

Об'єктом дослідження є процеси формування в просторі та часі законодавчого забезпечення інституту права інтелектуальної власності в Україні.

Предметом дослідження є закономірності та тенденції розвитку законодавства у сфері інтелектуальної власності в Україні.

Хронологічні межі дослідження окреслені періодом 1811 – 2017 рр. – часом формування інституту права інтелектуальної власності в Україні. Обрання нижньої межі (1811 р.) зумовлене ухваленням перших нормативно-правових актів, які заклали підвалини формування законодавства з інтелектуальної власності на території українських земель у межах сучасної України; верхньої (2017 р.) – імплементацією положень Угоди про асоціацію України з ЄС та урядових пропозицій щодо змін до законодавства з інтелектуальної власності сучасної України.

Територіальні межі дослідження. Опрацьовані автором матеріали охоплюють українські землі, які входили до складу Російської імперії; територію Волинської, Київської, Подільської, Чернігівської, Харківської, Полтавської, Катеринославської, Таврійської губерній, а також території, що перебували під владою Австрії, згодом Австро-Угорщини, Польщі, Чехословаччини, Румунії. Більш точні географічні межі дослідження окреслені сучасними кордонами України.

Методи дослідження обрані відповідно до мети та завдань, з огляду на окреслені об'єкт і предмет наукового пошуку. Методологічну основу становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання. Основою пошуку послуговував загальнонауковий *діалектичний метод*. Застосування діалектичного методу в роботі (особливо підрозділи 2.1; 2.2; 2.3; 3.3) сприяло врахуванню взаємозв'язку окремих явищ, їхньої суперечливості та мінливості. У дослідженні застосовано загальнонауковий *метод пояснення*, який в історикоправовій науці набуває форми інтерпретації, що полягає в поясненні змісту документів і правових норм (підрозділи 3.1; 3.2; 4.1; 4.2; 4.3; розділ 5). Дослідник завжди інтерпретує текст, зважаючи на внутрішній досвід, тому робота має елемент суб'єктивності.

На теоретичному рівні дослідження важливого значення набули *методи аналізу й синтезу*. Аналітичний метод застосовано для вивчення складових елементів

загального процесу правового регулювання інтелектуальної власності в конкретний історичний період (підрозділи 5.1; 5.2; 5.3). Аналіз дав змогу перейти до синтезу і створити загальну картину еволюції форм правового регулювання інтелектуальної власності. У ході з'ясування правової регламентації сфери інтелектуальної власності залучено порівняльний метод: 1) під час аналізу та зіставлення різнопланової за змістом наукової літератури, що вможливило виокремлення спільних і відмінних поглядів учених на законодавчі зміни у сфері правового регулювання інтелектуальної власності (підрозділи 1.1; 1.2); 2) у процесі виявлення спільних та відмінних рис у різних історичних моделях правового регулювання інтелектуальної власності (підрозділи 2.1; 2.2; 3.3); 3) у ході дослідження впливу попереднього правового досвіду регулювання інтелектуальної власності на сучасне українське законодавство, сформоване на ідеї приватноправової природи прав інтелектуальної власності (підрозділи 5.3; 5.4).

Типологічний метод послугував насамперед розкриттю законодавчого забезпечення права інтелектуальної власності як сукупності певних ситуацій і причинно-наслідкових зв'язків у їхній цілісності та взаємозв'язку. Завдяки названому методу вдалося з'ясувати, що, попри шляхи політичного розвитку та відмінне розуміння природи права інтелектуальної власності, у різних історичних періодах стійкою була тенденція до вдосконалення системи законодавчого регулювання сфери інтелектуальної власності. Окреслені тенденції засвідчують еволюцію законодавства відповідно до потреб часу й технологічного прогресу.

Серед спеціально-юридичних методів на особливу увагу заслуговує історико-правовий метод як головний, формально-догматичний та ін. *Історико-правовий метод* застосовано на кожному етапі дослідження, зокрема в ході виявлення причинно-наслідкових зв'язків, під час аналізу правового регулювання сфери інтелектуальної власності Російської імперії, Австро-Угорщини, національних урядів УНР. Під час опрацювання історичних джерел, історіографії застосовано метод класифікації, джерелознавчу критику, герменевтику, структурний аналіз і «деконструкцію» джерела. Завдяки *методові класифікації* сформовано групи не лише залучених до дослідження джерел і літератури, але й наукових праць різних історіографічних періодів.

Завдяки використанню *підходів герменевтики, структурного аналізу та «деконструкції» джерела*, посилено інформативність застосованої в дисертації історичної джерельної бази; по-друге, заперечено прямолінійне розуміння джерельної інформації стосовно розвитку законодавства у сфері інтелектуальної власності; по-третє, відображено уявлення й мотивацію влади у процесі формування різних історичних моделей права інтелектуальної власності через тексти нормативних актів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є першим в українській науці теорії та історії права і цивільного права комплексним монографічним дослідженням теоретичних та прикладних проблем становлення законодавства у сфері інтелектуальної власності на українських землях, де на доктринальному рівні виявлено закономірності й тенденції розвитку законодавства в період із XIX до початку XXI століття, а також обґрунтовано логічність, періодичність

і наступність розвитку права інтелектуальної власності та його інститутів в аспекті законодавчого регулювання, з огляду на євроінтеграційний вектор розвитку України. Наукова новизна одержаних результатів конкретизована у сформульованих та обґрунтованих наукових положеннях і висновках, що запропоновані до захисту.

Уперше:

1) доведено, що законодавство у сфері інтелектуальної власності розвивалося під впливом внутрішніх чинників, до яких належать правові традиції, економічні, політичні чинники, що були визначальними в розумінні права інтелектуальної власності як науковцями, так і законодавцями; та зовнішніх (світові тенденції розвитку права інтелектуальної власності, домінантні концепції у сфері права інтелектуальної власності, вплив іноземних держав та міжнародних інституцій); окреслені чинники стали каталізаторами в розвитку концептуальних засад права інтелектуальної власності в його цивільно-правовому вимірі в сучасній Україні;

2) комплексно схарактеризовано розвиток законодавства у сфері інтелектуальної власності на українських землях у межах єдиного правового інституту, що охоплює авторське право, патентне право, інститут засобів індивідуалізації та інші об'єкти інтелектуальної власності, потреба правової регламентації яких виникла з їх появою в просторі й часі в різні історичні періоди; до наукового обігу введено раніше не опрацьовані документи та матеріали, що представляють невідомі сторінки функціонування різних історичних моделей права інтелектуальної власності;

3) запропоновано авторську періодизацію історіографії становлення законодавчого регулювання права інтелектуальної власності в Україні в XIX – XXI ст., де виокремлено імперський період, радянський і сучасний; в імперській історіографії представлено російську та австро-угорську історіографію; радянську історіографію поділено на такі періоди: 1917 – 1920 рр. – революційний період, коли на пряму законодавчому регулюванню сфери інтелектуальної власності практично не приділяли уваги; 1920 – 1940 рр. – перший період у формуванні наукових знань щодо радянської моделі законодавства у сфері інтелектуальної власності; 1940 – 1950 рр. – етап активної появи нових праць із винахідницького та авторського права; 1960 рр. – у сфері авторського права, а у сфері промислової власності – 1970 рр. – осмислення змін у цивільному законодавстві стосовно місця інтелектуальної власності; останній період 1970 – 1980 рр. – поступове обґрунтування необхідності оновлення законодавства; підсумовано, що становлення теоретичної думки відбувалося паралельно із законодавчими змінами, осмисленими в наукових колах;

4) доведено, що законодавство з інтелектуальної власності формувалося в безпосередній залежності від загального розвитку правової системи Російської й Австро-Угорської імперії та від економічних, соціокультурних, політичних особливостей обох імперій; підтвердженням слугує те, що тривалий час норми авторського права Російської імперії належали до цензурного, а в Австрійській, згодом Австро-Угорській, імперії були регульовані нормами цивільного законодавства;

5) систематизовано нормативно-правову базу охорони інтелектуальної власності на території українських земель у різні історичні періоди, основу якої з початку XIX ст. становило переважно спеціальне законодавство, що входило переважно до цивільного; доведено, що не тільки австро-угорське, але й російське законодавство, чинне на більшості сучасних українських територій, розвивалося на тлі тенденцій загальноєвропейського права, тому не перебувало поза прогресивними світовими процесами. Це підтверджує закріплення в законодавстві з інтелектуальної власності обох імперій комплексу особистих немайнових та майнових авторських прав, поступової трансформації привілейної форми охорони винаходів і технічних удосконалень на патентну, зміни явочної системи експертизи винаходів на перевірочну; до наявних критеріїв придатності й корисності винаходів додано критеріїв неочевидності, що слугує доказом еволюції патентного законодавства обох країн. До уваги взято правовий досвід охорони промислових зразків, формування якого в законодавстві обох імперій розпочалося паралельно, із несуттєвими відмінностями; зафіксовано чітке окреслення об'єкта промислового зразка, що було близьким до сучасного, виокремлено критеріїв охороноздатності;

6) обґрунтовано, що національні уряди не мали концепції цілісного реформування законодавства у сфері інтелектуальної власності; процес формування державної системи охорони права інтелектуальної власності національними урядами періоду революції відбувався в межах існування імперського законодавства та періоду революційної розрухи; ініціативи зазначених урядів пов'язані зі спробами визнання попередніх охоронних документів, виданих у Російській імперії, та постійним підвищенням зборів за реєстрацію нових об'єктів інтелектуальної власності, зборів за підтримку чинності патенту; основний акцент у розвитку системи зроблений на промисловій власності, сфера авторського права залишилася поза увагою Центральної ради, Гетьманату та Директорії УНР, продемонстровано межі готовності українських урядів до законодавчих змін;

7) комплексно, за єдиними принципами розкрито всі історичні моделі правового регулювання сфери інтелектуальної власності, що діяли на території українських земель, зокрема на територіях, які тимчасово входили до складу Польщі, Румунії, Чехословаччини; продемонстровано єдність між окремими історичними моделями охорони права інтелектуальної власності, зокрема між австро-угорською та чехословацькою; з'ясовано, що жодна з цих моделей, попри представленість європейського правового досвіду, не послугувала цілісною основою сучасного регулювання права інтелектуальної власності; зазначено, що спільною рисою моделей було їх формування в різні історичні періоди під впливом загальноєвропейських правових тенденцій;

8) доведено, що Польща, на відміну від інших держав, відразу відмовилася від копіювання однієї моделі законодавства (австро-угорської чи російської), зробивши акцент на напрацюванні власного підходу; констатовано, що польське законодавство у сфері як авторського права, так і права промислової власності містило низку адміністративних та кримінальних норм, що істотно відрізняло його від нормативних актів сусідніх країн; доведено, що об'єднання норм із різних галузей права в одному нормативному акті засвідчило розуміння польською владою

комплексного характеру права інтелектуальної власності, допомогло охопити переважну частину відносин, які виникали навколо об'єктів права інтелектуальної власності: від створення об'єкта – до виникнення потреби в його захисті;

9) підсумовано, що для румунської моделі законодавства характерна консервативність; більшість нормативних актів, затверджених у кінці XIX – на поч. XX ст., не втратила своєї чинності аж до 1960 рр.; з'ясовано, що в основі патентного законодавства перебували явочні підходи до експертизи; за своїм змістом Патентний закон Румунії відображав принципи французького патентного права;

10) аргументовано унікальність, порівняно з європейськими, радянської моделі охорони права інтелектуальної власності, що ґрунтована на власних ідеологічних і методологічних підходах та адаптована до конкретного типу економічних відносин, суспільного устрою, в основі якого – принципи суспільної власності; зроблено висновок, що формування радянської моделі охорони результатів творчості відбувалося централізовано, згори, для створення нормативної бази, у якій цілком утілені радянські принципи бачення сфери авторського права; обґрунтовано, що в законодавстві радянського періоду застосовано принцип суспільної власності, натомість применшено значення майнових авторських прав; доведено, що в радянській моделі права інтелектуальної власності отримали охорону об'єкти, які не мали закріплення в попередніх моделях, однак згодом одержали своє нормативне закріплення в сучасному цивільному законодавстві; ідеться передусім про раціоналізаторські пропозиції, наукові відкриття й сорти рослин;

11) розкрито сутність формування законодавчого регулювання інститутів охорони промислових зразків, засобів індивідуалізації, раціоналізаторських пропозицій, наукових відкриттів і селекційних досягнень у контексті загального становлення інституту права інтелектуальної власності як цивільно-правового інституту в Україні, із моменту набуття нею незалежності; у межах історико-правового дослідження продемонстровано системність у формуванні інституту права інтелектуальної власності в 1990 роках; доведено послідовність у напрацюванні законодавства з інтелектуальної власності впродовж періоду 1990 – 2000 рр.;

12) запропоновано авторську періодизацію розвитку права інтелектуальної власності в сучасній Україні в його законодавчому вимірі; розмежовано такі періоди: 1991 – 2004 рр. – період функціонування однорівневої моделі законодавства; 2004 р. – донині – період функціонування дворівневої моделі законодавства (Цивільний кодекс України та спеціальне законодавство); у контексті процесу формування законодавства умовно виокремлені 1991 – 1993 рр. – етап закладення основ функціонування сучасної моделі охорони інтелектуальної власності; 1993– 1999 рр. – період напрацювання спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності; 1999 – 2014 рр. – період удосконалення чинного законодавства, перехід до дворівневої моделі правового регулювання, наближення до стандартів СОТ; 2014 – 2017 рр. – підписання Угоди про асоціацію з ЄС, старт реформи національної системи охорони інтелектуальної власності;

13) доведено, що особливість формування права інтелектуальної власності в українських землях пов'язана із задекларованими в міжнародних угодах базовими

принципами, які покладені в основу світової системи регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності;

14) на основі правового досвіду та з огляду на специфіку об'єктів інтелектуальної власності доведено, що українське законодавство в процесі свого історичного розвитку еволюціонувало в теоретичному та змістовому наповненні від пропріетарної концепції, яка була відображена в імперських моделях права інтелектуальної власності на початкових етапах формування, до закладення в основу сучасного законодавства теорії виключних прав;

15) з'ясовано, що сучасна модель права інтелектуальної власності ґрунтується на поєднанні пропріетарних підходів, задекларованих у більшості міжнародних конвенцій, та теорії виключних прав, що відображена в частині законодавства з інтелектуальної власності; обґрунтовано взаємозв'язок між технологічним та інноваційним розвитком країни, глобалізаційністю світових процесів у науці й еволюційністю права інтелектуальної власності, адаптивністю названого інституту відповідно до умов та потреб часу, а також згідно з принципами та стандартами, закріпленими Угодою про асоціацію України з ЄС;

16) обґрунтовано доцільність закріплення в сучасному українському цивільному законодавстві теорії виключних прав щодо всіх об'єктів права інтелектуальної власності, а не тільки до об'єктів авторського права; наголошено, що закріплення виключності майнових прав повинно відбутися в процесі реформування законодавства у сфері інтелектуальної власності через зміни до загального законодавства (насамперед до Цивільного кодексу України), що є основним стосовно спеціального; *удосконалено:*

17) теоретичне обґрунтування комплексної природи інституту права інтелектуальної власності, що історично формувався в межах інституту цивільного права, маючи при цьому свій відмінний предмет правового регулювання, основою якого виступає нематеріальна складова;

18) розуміння того, що в сучасному українському законодавстві помітні окремі елементи проекції імперського правового досвіду та переважна відмова від принципів, які домінували в радянській моделі права інтелектуальної власності;

19) положення щодо необхідності усунення низки змістових і термінологічних колізій, які виникли в процесі переходу українського законодавства від однорівневої структури до дворівневої;

20) підходи щодо нормативно-правового забезпечення сфери інтелектуальної власності через надання пропозицій, спрямованих на вдосконалення національного цивільного законодавства в цій сфері, викладення власного бачення стосовно окремих положень законопроекту «Про Національну систему охорони інтелектуальної власності в Україні»; *набули подальшого розвитку:*

21) наукові позиції щодо закономірностей розвитку права інтелектуальної власності на українських землях, їхнього тісного взаємозв'язку з формуванням основних європейських традицій правової охорони результатів інтелектуальної творчої діяльності в законодавстві Російської імперії, Австро-Угорщини, Польщі, Чехословаччини, Румунії;

22) положення щодо формування системи органів управління інтелектуальною власністю в різні історичні періоди;

23) взаємозв'язок у розвитку історичних моделей права інтелектуальної власності зі змінами у світовому законодавстві в цій сфері;

24) формування підходів сучасної української влади до вироблення концепції правової охорони інтелектуальної власності, окреслення напрямів її розбудови.

Практичне значення одержаних результатів зумовлене їхньою загальною спрямованістю на розвиток національного законодавства у сфері інтелектуальної власності, що має охоплювати провідні міжнародні та європейські принципи і стандарти правової охорони й захисту прав інтелектуальної власності, загалом спрямоване на розвиток вітчизняної теорії та історії держави і права, цивільноправової науки. Фактологічний матеріал, узагальнення й висновки, запропоновані в роботі, розширюють знання з історії законодавчого регулювання сфери інтелектуальної власності.

Викладені теоретичні положення, висновки, пропозиції й рекомендації можуть бути використані: *у науково-дослідній сфері* – для подальшого розвитку вчення про історію законодавства у сфері інтелектуальної власності, у загальнотеоретичних студіях із цивільно-правових проблем права інтелектуальної власності; *у законопроектній роботі* – під час внесення змін і доповнень до чинного Цивільного кодексу України та спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності, а також у процесі систематизації законодавства в цій галузі; *у правозастосовній практиці* – для вдосконалення правозастосовної практики у сфері інтелектуальної власності, особливо з огляду на європейські правові традиції, у напрямі забезпечення єдності застосування норм цивільного законодавства з правовими традиціями правотворчості; *у навчальному процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Цивільне право», «Право інтелектуальної власності», у ході підготовки навчальних і навчально-методичних комплексів, а також розроблення й викладання низки тем у розрізі навчальних курсів з історії держави та права, цивільного права, права інтелектуальної власності.

Положення й рекомендації, обґрунтовані в дисертації, використані в процесі науково-дослідної роботи НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, зокрема для розроблення змін до національного законодавства у сфері інтелектуальної власності (акт впровадження НДІ інтелектуальної власності НАПрН України від 22.01.2018 р.). Результати дослідження також застосовано в навчальному процесі Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (акт впровадження Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького від 10.02.2018 р.) та Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (акт впровадження Вінницького державного педагогічного університету від 19.02.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, як і всі опубліковані автором роботи, що відображають результати проведеного дослідження. У науковій публікації «Законодавство Російської імперії у сфері охорони промислової власності першої половини XIX ст.», опублікованій у співавторстві з Н. О.

Поповою, особистий внесок здобувача полягає в історикоправовому аналізі законодавства з промислової власності цієї епохи, що становить 80 % від змісту публікації. У статті «Політика національних урядів у сфері охорони об'єктів права промислової власності у роки української революції (грудень 1917 – 1921 рр.)», підготовленій спільно з А. Г. Морозовим, автором проаналізовані характеристики національних урядів у роки української революції стосовно охорони об'єктів промислової власності, що становить 80 % від змісту публікації.

Сформульовані положення, висновки та пропозиції одержані автором унаслідок самостійного аналізу й безпосереднього використання в роботі наукових, нормативно-правових, історіографічних, архівних джерел, періодичної преси та інтернет-ресурсів.

Апробація результатів дисертації. Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, а також на спільних засіданнях кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін і Науково-освітнього центру інтелектуальної власності ЧНУ імені Богдана Хмельницького та НДІ інтелектуальної власності НАПрН України.

Матеріали дослідження апробовано на міжнародних, всеукраїнських, регіональних науково-практичних конференціях, круглих столах, наукових семінарах, зокрема: I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інтелектуальна власність в Україні: Погляд з XXI ст.» (м. Черкаси, 29 – 30 вересня 2011 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інтелектуальна власність в Україні: Погляд з XXI ст.» (м. Черкаси, 26 – 27 вересня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави» (м. Черкаси, 14 листопада 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку» (м. Харків, 15 – 16 листопада 2012 р.); I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування національні, європейські та міжнародні виміри» (м. Київ, 12 вересня 2013 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інтелектуальна власність в Україні: Погляд з XXI ст.» (м. Черкаси, 26 – 27 вересня 2013 р.); Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Вітчизняний та світовий досвід правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності» (м. Черкаси, 17 квітня 2014 р.); Всеукраїнській науково-практичній інтернетконференції «Вітчизняний та світовий досвід правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності» (м. Черкаси, 7 – 8 квітня 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених «Родзинка – 2015» (м. Черкаси, 24 квітня 2015 р.); круглому столі «Щодо дотримання прав інтелектуальної власності в науковій та освітній сферах» (м. Київ, 19 травня 2015 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри» (м. Київ, 18 вересня 2015 р.); V Всеукраїнській науковопрактичній конференції «Інтелектуальна власність в Україні: погляд з XXI ст.» (м. Черкаси, 15 – 16 жовтня 2015 р.); Науково-

практичній конференції «Права людини в Україні і світі: охорона, реалізація, захист» (м. Київ, 3 грудня 2015 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених «Родзинка – 2016» (м. Черкаси, 21 квітня 2016 р.); Науково-практичній конференції «Роль і місце інформаційного права і права інтелектуальної власності в сучасних умовах»

(м. Київ, 17 травня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави» (м. Черкаси, 29 травня 2016 р.); VI Всеукраїнській науковопрактичній конференції «Інтелектуальна власність в Україні: погляд з XXI ст.» (м. Черкаси, 12 – 13 жовтня 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми судової експертизи в сфері інтелектуальної власності» (м. Київ, 2 грудня 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених «Родзинка – 2017» (м. Черкаси, 27 квітня 2017 р.); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, міжнародні, та європейські виміри» (м. Київ, 23 вересня 2016 р.); Всеукраїнській науковопрактичній інтернет-конференції «Вітчизняний та світовий досвід правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності» (м. Черкаси, 20 квітня 2017 р.); V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри» (м. Київ, 28 вересня 2017 року); VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інтелектуальна власність: погляд з XXI ст.» (м. Черкаси, 12 – 14 жовтня 2017 р.); Міжнародній науковопрактичній конференції «Rzeczywiste problemy prawa na obecnym etapie rozwoju państwowości: międzynarodowa konferencja naukowo-praktyczna» (Lublin 20 – 21 października, 2017); Міжнародній науково-практичній конференції «Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Дніпро, 2 – 3 лютого 2018 р.).

Публікації. Основні теоретичні та практичні положення й висновки дисертації викладено в 42 публікаціях, із яких: одна індивідуальна монографія, 23 наукові статті в українських фахових та міжнародних наукових виданнях, зокрема 7 – у наукометричних та зарубіжних наукових періодичних виданнях; а також 18 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається з анотацій, вступу, п'яти розділів, що містять шістнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 477 сторінок, із них основного тексту 385 сторінок, анотацій – 23 сторінки, списку використаних джерел (506 найменувань) – 56 сторінок, додатків – 12 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми; охарактеризовано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету й завдання, окреслено об'єкт і предмет наукового пошуку; описано методи дослідження; аргументовано наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення; подано інформацію про апробацію результатів вивчення загальнотеоретичного й методологічного аспектів формування законодавства з інтелектуальної власності.

Розділ 1 «Стан наукового вивчення проблеми, джерельна база, методи і принципи дослідження» складається з трьох підрозділів, де проаналізовано стан наукового розроблення теми та джерельну базу, обґрунтовано методологію дослідження.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукового вивчення проблеми»* з'ясовано історіографічну базу роботи. Початок становлення теоретичних знань з окресленої тематики датований періодами вироблення й функціонування перших нормативних актів імперських часів. Більшість авторів зазначеного періоду досліджувала функціонування інститутів права інтелектуальної власності порівняно з досвідом сусідніх країн. Типовими в цьому вимірі є роботи А. Кобиляцького, В. Спасович, І. Табашникова. Деякі вчені трактували право інтелектуальної власності як різновид специфічних прав, непов'язаних із матеріальним аспектом об'єкта, ідеться, зокрема, про праці Я. Конторовича, Д. Коптева, О. Пиленко, А. Симолина. На окрему увагу заслуговують дослідження, у яких вивчено законодавство з інтелектуальної власності Австро-Угорщини. Варто назвати розвідку О. Огоновського «Систем австрійського права приватного» (1897 р.), де описані здебільшого договірні відносини у сфері авторського права.

Якщо в 1917 – 1920 рр. теоретичні напрацювання з порушеної проблематики були практично відсутні, то початок 1920-х – 1940-х рр. – перший період, упродовж якого юридична наука, як і законодавство, модифікувалася до основних радянських постулатів. Наукове зацікавлення становлять аналітичні розвідки радянських правників С. Ландкофа, І. Хейфеца. Характерною рисою їхніх праць є загальна критика патентної системи у сфері винахідництва та обстоювання доцільності існування лише немайнових авторських прав.

У період 1940 – 1950 рр. зафіксовано появу перших історико-правових досліджень радянського винахідницького права, а саме студії Є. Мельник. У 1950 – 1960 рр. кількісно переважали роботи саме з винахідницького права. Водночас віднайти серед них розвідку з питань правового регулювання охорони промислових зразків і товарних знаків складно. Оновлення радянського законодавства, що відбулося у СРСР у сфері авторського права в 1960 рр., а у сфері промислової власності – у 1970 рр., спонукало наукові кола до осмислення змін. Увага вчених була прикута до кінематографу, музичних творів, авторських правовідносин у періодичній пресі. У 1980 рр. вектор наукового пошуку більшості дослідників традиційно був спрямований на вивчення саме сфери винахідництва. Учені не вдавалися до правового оцінювання ефективності радянської моделі регулювання авторських правовідносин, вважаючи її єдино правильною.

Наступний блок історіографічних напрацювань, які стосуються задекларованої тематики, – період незалежності України. Основний масив робіт становлять теоретичні напрацювання, сфокусовані на вивченні окремих аспектів права інтелектуальної власності в контексті цивільного права (В. Дроб'язко, О. Кохановська, Н. Кузнецова, В. Мельник, О. Підпригора, О. Святоцький, Р. Стефанчук, Р. Шишка та інші). Вагомий внесок у вивчення історико-правового досвіду регулювання сфери інтелектуальної власності зробила Г. Довгань. Тісно пов'язані з порушеною тематикою праці, у яких описано законодавчі суперечності й колізії, а також особливості конкуренції законів (А. Кодинець, О. Орлюк). Можливу імплементацію європейського досвіду вивчала О. Блажівська.

Західноєвропейська історіографія теми представлена досить обмежено. У цьому напрямі працювали польські, чеські, румунські й угорські автори. Не зафіксовано спеціальних робіт, безпосередньо зорієнтованих на розвиток права інтелектуальної власності на території Східної Галичини, Закарпаття, Буковини. Становлення права інтелектуальної власності на названих територіях проаналізоване в контексті розвитку окремих інститутів права інтелектуальної власності.

У підрозділі 1.2 «Джерельна база» проаналізовано джерельне підґрунтя роботи. З огляду на багатогранність джерельної бази, її схарактеризовано за формальними ознаками (опубліковані й неопубліковані – архівні), за характером (законодавчі акти, офіційні звіти тощо), за принципом походження (збірники документів і матеріалів), інтернет-ресурси.

Основу джерельної бази дослідження утворюють опубліковані (збірники нормативних актів) та неопубліковані (архівні) джерела. Перші збірники документів, що стосуються теми, побачили світ у XIX ст. Важливість і цінність видань – неспростовні, оскільки саме закон як джерело права є провідним у будь-якому правовому дослідженні. Окремі нормативні акти подано в працях ученихюрислів, які були сучасниками законодавства. За тодішньою практикою, готуючи свої теоретичні напрацювання, практично в кожному виданні науковці вміщували як додатки тексти законів. Посутній фактологічний матеріал представлено в збірниках радянських нормативно-правових актів. Значущість таких текстів аргументована тим, що вони об'єднані за хронологічним і предметно-тематичним принципом, тісно пов'язані з окремими інститутами права інтелектуальної власності.

Вагому роль відіграє неопублікована джерельна база. В архівних фондах представлені численні неопубліковані відомості, що слугують додатковим масивом джерельної бази дисертації. Саме архівні матеріали дають змогу продемонструвати практику реалізації ухваленої нормативної бази. Під час підготовки дисертації залучено документи й матеріали, що зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України, Центральному державному архіві громадських об'єднань України, Центральному державному історичному архіві України та в Державному архіві Київської області.

На окрему увагу заслуговують інтернет-джерела, пов'язані з висвітленням різних аспектів порушеної тематики. До першої групи належать інтернет-ресурси, що представляють офіційну законодавчу й виконавчу владу. Другу групу становлять неофіційні сайти, де запропонована різна інформація, зокрема оцифровані тексти

законів і постанов, що були чинними за часів Російської імперії, Австро-Угорщини та ін. Названі ресурси слугують важливим, а подекуди основним джерелом для окремих фрагментів дисертаційного пошуку. До наукової роботи залучено широкий спектр різнопланових джерел, їх комплексний аналіз дав змогу всебічно й системно дослідити проблему.

У підрозділі 1.3 «*Методи і принципи дослідження*» представлено теоретичний складник дисертації. Методологія вивчення порушеної проблеми аргументована її актуальністю, специфікою, обсягом хронологічних меж і вузькістю обраного предмета. На сучасному етапі політичного й соціально-економічного розвитку України серцевиною створення демократичної держави є право, ключовим у вдосконаленні якого можуть бути як загальні теоретичні науки (теорія та історія держави і права), так і галузеві – цивільне право. Зауважимо, що з XIX ст. право інтелектуальної власності на території українських земель розвивалося в руслі формування інституту цивільного права. З огляду на це в підрозділі проаналізовано загальнотеоретичні й методологічні основи названого інституту, що необхідно для осмислення процесу розвитку законодавства у сфері інтелектуальної власності. Як і більшість галузевих наук, наука цивільного права широко застосовує методологічні засади, напрацьовані теорією держави і права.

Схарактеризовано теоретичні основи існування права інтелектуальної власності в розрізі існування інституту цивільного права, наголошено на комплексності права інтелектуальної власності. Через наявність широкого спектру думок і позицій порушене питання донині є дискусійним. Аргументується думка, що згідно з критеріями наявності власного предмета, методу, а також застосування методів цивільного права, адміністративного права й інших галузей, право інтелектуальної власності можна вважати комплексним міжгалузевим правовим інститутом.

Розділ 2 «Право інтелектуальної власності як компонент загальноімперських російської та австрійської правових систем (XIX – початок XX ст.)» складається з трьох підрозділів, де досліджено процес становлення права інтелектуальної власності в межах кордонів Російської та Австро-Угорської імперій.

У підрозділі 2.1 «*Становлення й розвиток інститутів права інтелектуальної власності в Наддніпрянській Україні та на західноукраїнських землях у XIX ст.*» зазначено, що на початку XIX ст. починається формування окремих правових інститутів щодо охорони результатів творчості, які в сучасному розумінні є невід'ємними складниками права інтелектуальної власності. Характерною рисою законодавства Російської імперії про авторське право в XIX ст. стало те, що норми у сфері охорони авторських прав у першому виданні «Зводу законів Російської імперії» 1833 р. увійшли до цензурного законодавства. У досліджуваний період відбулося переосмислення економічного складника авторських творів, а отже, збільшення терміну їхньої правової охорони до 50 років. На території західноукраїнських земель була чинною австрійська, а згодом австро-угорська модель законодавства. На відміну від Російської імперії, уперше положення щодо правової охорони авторських прав були передбачені в Цивільному кодексі. Такий підхід законодавця був достатньо прогресивним і базованим на розумінні природи авторських правовідносин, насамперед як цивільних.

Перший закон, що регулював винахідницькі правовідносини в Російській імперії, був ухвалений 17 червня 1812 р. («Маніфест о привилегиях на разные изобретения в художествах и ремеслах»). Привілеї, які надавали згідно з маніфестом, кваліфікували як надане імператором особливе право або становище. Після оновлення законодавства в 1833 р. монопольні права й надалі засвідчували привілеями. Основними недоліками російського законодавства були факультативність видання привілею, ототожнення привілею й монополії, що являли собою кардинально різні поняття. У руслі формування системи охорони права промислової власності як складника права інтелектуальної власності варте дослідницької уваги становлення інституту засобів індивідуалізації товарів і послуг.

На початкових етапах становлення законодавства у сфері охорони торгових знаків поняття клеймо ототожнювали з терміном товарний знак. Основна функція, яку виконувало клеймо, – ідентифікаційна.

У підрозділі 2.2 «Основні тенденції у сфері охорони права інтелектуальної власності в другій половині XIX ст.» ідеться про те, що в другій половині XIX ст. почалася активізація у сфері розвитку законодавства Російської імперії щодо правового регулювання інтелектуальної власності. У 1887 р. норми авторського права були перенесені з цензурного статуту до цивільного законодавства. Такий підхід дав змогу певною мірою зарахувати авторські правовідносини, згідно з їхньою правовою природою, до відносин цивільних.

Інакшою була ситуація у сфері промислової власності. Ухвалене в 1896 р. «Положення» стало основним регулятором відносин у сфері винахідництва аж до 1917 р. На законодавчому рівні закріплювали критерії винаходу. Загалом «Положення» 1896 р. створювало сприятливі умови для впровадження нових технічних рішень у промисловості не тільки підданими Російської імперії, але й іноземцями.

Перший австрійський закон про привілеї виданий 16 січня 1810 р., однак поширення на всю територію Імперії він не мав. Оновлений закон від 4 серпня 1820 р., попри загальноімперський характер, усе одно поширювався на незначну частину австрійських земель. Першим загальнодержавним законом у сфері патентного права став закон «Про привілеї», ухвалений 15.08.1852 р. За своїм змістом він був достатньо схожим на російське положення 1833 р., що вмотивоване подібною динамікою розвитку суспільних відносин. Новий закон затверджений 11 січня 1897 р., документ істотно відрізнявся від попереднього. Зміни стосувалися критеріїв патентоздатності винаходів, визначення об'єктів винаходу, суб'єктів прав на винахід.

Законодавство у сфері охорони промислових зразків і засобів індивідуалізації на західноукраїнських землях формувалося приблизно в ті самі часові проміжки, що й у Російській імперії. Система охорони промислових зразків в Австрійській імперії в першій половині XIX ст. не вирізнялася своєю досконалістю. Австро-угорська модель охорони права інтелектуальної власності формувалася в межах європейських правових традицій. На такому тлі констатовано більш швидку зміну привілейної форми охорони винаходів на патентну.

Підрозділ 2.3 «Модифікація окремих інститутів права інтелектуальної власності в Російській імперії та Австро-Угорщині в кінці XIX ст. – на початку XX

ст.» присвячено змінам, що відбулися в системі регулювання відносин у сфері авторського права. Констатовано, що «Положення» 1911 р. стало суттєвим кроком у розвитку законодавства з авторського права в Російській імперії та спробою адаптації його до світових стандартів. Норми «Положення» 1911 р. підготовлені на високому рівні юридичної техніки, вони відповідали Бернській конвенції про охорону літературних і художніх творів 1886 року. У деяких аспектах, а саме щодо права перекладу, норми були досконалішими, ніж законодавство Австро-Угорщини.

Доведено, що принципових відмінностей у законодавстві обох імперій не було, однак можна стверджувати, що Австро-Угорщина почала реформування законодавства в галузі охорони авторського права до світових стандартів на 16 років раніше, ніж Російська імперія. Положення про відповідальність порушників були передбачені безпосередньо в авторському законодавстві. У тогочасній правовій думці серед авторських прав визнавали лише майнові права. У цьому аспекті російське законодавство вигідно відрізнялося від австрійського, оскільки в останньому про немайнові права не йшлося. Основною тенденцією в законодавстві обох імперій є його уніфікація до міжнародних стандартів та утвердження виключності майнових прав.

Розділ 3 «Альтернативні моделі законодавчого регулювання інтелектуальної власності в роки Української революції та міжвоєнний період (1917 – 1939 рр.)» структурно поділений на три підрозділи, в яких досліджено законодавче регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності за період існування Української народної республіки, Української Держави гетьмана Павла Скоропадського та на західноукраїнських землях у міжвоєнний період.

У підрозділі 3.1 *«Заходи республіканських урядів УНР зі становлення та розвитку національного законодавства у сфері інтелектуальної власності»* проаналізовано спроби створити власну модель охорони інтелектуальної власності.

За період УНР доби Центральної Ради була сформована урядова владна вертикаль та затверджені органи влади, які мали опікуватися промисловим і технологічним розвитком. Влада створила відділ винаходів, сформувала штат. Після відновлення УНР у грудні 1918 р. у спадок від Гетьманату дісталася цілком налагоджена система державної охорони інтелектуальної власності. Правове регулювання відбувалося на тих самих доктринальних основах, що й за часів Гетьманату. Зміни за період перебування при владі Директорії стосувалися призначення фахівців відомства. Влада продовжувала практику постійного підвищення державного мита як за подання заявки на об'єкти промислової власності, так і за підтримку чинності охоронних документів. Варто позитивно оцінити спробу розроблення власної патентної системи, орієнтованої на західноєвропейські правові традиції. Проект постанови про Патентний уряд не можна вважати проектом першого патентного закону УНР умовно. Суб'єктивних майнових і немайнових прав зазначений документ не стосувався, оскільки саме права та їх змістове наповнення є предметом регулювання закону. До підписання акта злуки 22 січня 1918 р. влада не робила реальних кроків зі створення власного законодавства у сфері інтелектуальної власності, що спричинене відсутністю часових і політичних можливостей.

Підрозділ 3.2 «Розвиток права інтелектуальної власності в Українській Державі гетьмана Павла Скоропадського» окреслює загальні засади політики гетьмана Павла Скоропадського у сфері інтелектуальної власності. За період перебування при владі Павла Скоропадського була відновлена система державних органів управління у сфері промислової власності. У достатньо короткі терміни розпочали приймати заявки на об'єкти промислової власності. Як засвідчують архівні документи, більшість заявок стосувалася реєстрації товарних знаків і промислових зразків. Гетьман залишив чинним законодавство Російської імперії, яке регулювало загальні засади охорони прав на винаходи, однак належна система перевірки заявлених пропозицій так і не була створена. Проблем додавало і ставлення винахідників до новоствореної системи охорони, більшість із них уважала систему недосконалою, а владу гетьмана – тимчасовою. Серед позитивних кроків значущим є закріплення права на творчість на рівні конституційного акта, функцію якого в період Гетьманату виконували «Закони про тимчасовий державний устрій». Аналіз наведених архівних даних доводить, що заявлені винаходи стосувалися переважно легкої промисловості або ж задоволення життєвих потреб людини. Водночас не зафіксовано спроб виробити власну концепцію національного законодавства у сфері інтелектуальної власності, це можна пояснити консервативністю поглядів адміністрації, що складалася здебільшого з колишніх російських чиновників.

У підрозділі 3.3 «Альтернативні моделі правового регулювання сфери інтелектуальної власності на західноукраїнських землях у міжвоєнний період (20ті – 30-ті роки ХХ ст.)» досліджено законодавче забезпечення права інтелектуальної власності на західноукраїнських землях, що ввійшли до складу Польщі, Чехословаччини й Румунії.

Польське законодавство, чинне на території українських земель, вирізнялося чіткістю, логічною послідовністю та якістю підготовки. Традиційним стало відображення в законі комплексної природи авторських прав і їх поділу на особисті немайнові та майнові. У сфері промислової власності після оновлення законодавства в 1924 р. винаходи, промислові зразки, товарні знаки набули правового регулювання на рівні єдиного нормативного акта. Польське законодавство містило недостатню кількість критеріїв патентоздатності винаходів. Як і в радянському законодавстві, домінували критерії корисності, промислової придатності й новизни.

Законодавство Чехословаччини у сфері промислової власності та авторського права зберігало у своїй основі попередні австрійські норми, проте було доповнене змінами. Законодавець деталізував об'єкти охорони, передбачив положення щодо управління майновими правами авторів, посилив норми відповідальності стосовно прав інтелектуальної власності. Новацією стали положення, які регламентували порядок діяльності літературних й інших асоціацій та фактично започатковували систему колективного управління.

Становлення румунської моделі проходило паралельно з формуванням законодавства Австро-Угорщини. Основою регулювання відносин був Цивільний кодекс Румунії 1865 р. Посутні зміни у сфері регулювання авторських прав відносин відбулися після ухвалення в 1923 році закону «Про літературну і художню власність». Авторам творів держава гарантувала виняткові права щодо їхнього тексту.

Порушення авторського права вважали злочином, а особу могли притягнути до кримінальної відповідальності. Санкції за порушення авторського права коливалися залежно від різновиду порушення (від 2 000 до 10 000 леїв, півроку ув'язнення за фальсифікацію творів (підроблення)). Ухвалене законодавство варто характеризувати як консервативне, що часто не змінювалося.

Розділ 4 «Радянська правова модель сфери інтелектуальної власності» складається з трьох логічно пов'язаних підрозділів, в яких послідовно розкривається зародження та аналізуються етапи становлення законодавчого регулювання сфери інтелектуальної власності в УРСР у період з 1919 по 1991 роки.

У підрозділі 4.1 *«Законодавство у сфері інтелектуальної власності в УСРР / УРСР (1919 – 1928 рр.)»* охарактеризовано початковий етап напрацювання власної моделі законодавства. З'ясовано, що після Жовтневої революції 1917 р. в українських губерніях, підконтрольних радянській владі, була ліквідована чинна система правового регулювання авторських правовідносин, усунуто монополії у сфері видавничої діяльності. Після затвердження «Основ» 1925 р. радянська влада вперше на законодавчому рівні чітко зафіксувала коло об'єктів авторського права. Особливість цього закону полягала в істотному розширенні переліку випадків вільного використання творів.

Створення нової системи охорони винаходів відбувалося централізовано. Перше радянське положення про винаходи затверджене декретом від 30 червня 1919 р. Декрет 1919 р. запроваджував нову систему охорони винаходів авторськими свідоцтвами, які видавали винахіднику. Зміна охоронного документа підтверджує стратегію держави, спрямовану на ігнорування майнових прав винахідника. Завершення формування СРСР та перехід до НЕПу сприяли переосмисленню чинної системи правовідносин у сфері винахідництва. Новий закон був затверджений 12.09.1924 р. під назвою Постанова «Про патенти на винаходи», що відновлювала патентну форму охорони, розширювала коло майнових прав патентовласника.

НЕП повернув СРСР до способів охорони прав винахідників, що були схожі на західноєвропейські. З огляду на це, відновлено охорону промислових зразків. На відміну від винаходів, промислові зразки не були об'єктами патентного права згідно з чинною правовою конструкцією, право на промисловий зразок засвідчувало свідоцтво про внесення промислового зразка до реєстру. В основі охорони промислових зразків перебувала явочна система. У період НЕПу відновлено інститут засобів індивідуалізації товарів і послуг, що проіснував до 1936 р. Забезпечуючи простоту й доступність реєстрації, положення охороняло вже відомі товарні знаки. Водночас у положенні недостатньо відображені права суб'єктів права на товарний знак.

У підрозділі 4.2 *«Особливості системи охорони прав інтелектуальної власності в межах формування командно-адміністративної системи в 30 рр. – на поч. 40 рр. ХХ ст.»* констатовано, що в період інтенсивної індустріалізації винахідницькі правовідносини регулювало «Положення» 1931 р., а згодом – «Положення» 1941 р. Уперше в радянському законодавстві на рівні з винаходами охорону отримали технічні вдосконалення. Фактично в цей період відбувається часткове повернення до принципів суспільної власності, що підтверджене

відновленням системи видання авторських свідоцтв. Більшість норм у «Положеннях» закріплювала саме права держави. Недосконалою була система розподілу винаходів між наркоматами, оскільки вони часто застосовували неоднакові критерії, розглядаючи винаходи. Держава запровадила систему соціальних гарантій винахідникам, які обрали авторське свідоцтво як форму охорони. Позитивним моментом став чітко регламентований механізм перевірки корисності пропозицій та обов'язковість їх запровадження. Наявність такого механізму, з одного боку, дала змогу відсіювати пропозиції, які не є корисними та комерційно привабливими, з іншого – сприяла впровадженню нових технологій на українських підприємствах.

Законодавство передбачало адміністративний і судовий порядок розгляду скарг. Після ухвалення «Положення» 1931 р. змінено й законодавство, що регламентувало відповідальність за порушення законів у сфері винахідництва. Санкції закріплені на рівні Кримінального кодексу УРСР.

У підрозділі 4.3 «Зміни в системі охорони права інтелектуальної власності (1960 – 1991 рр.)» зазначено, що в період 1960 – 1991 рр. радянська модель охорони інтелектуальної власності розвивалася динамічно. Основи 1961 р. та Цивільний кодекс УРСР (ЦК УРСР) стали черговим етапом у розвитку авторського й винахідницького права. У новому законодавстві збережено суттєвий перелік випадків вільного використання творів. Конкретизовано належність авторських прав на службовий твір. Вагомий вплив на законодавство СРСР того періоду мало підписання Всесвітньої конвенції про авторське право. Радянському керівництву довелося внести зміни до деяких положень «Основ» 1961 р. та республіканських ЦК, насамперед це стосувалося авторського права на переклад.

Аналіз норм радянського законодавства дає підстави стверджувати, що в 1959 – 1973 рр. радянському керівництву вдалося створити ефективну систему правового регулювання сфери винахідництва. Позитивами були пропагування винахідництва й науково-технічної творчості, наявність реальних механізмів реалізації винаходів і впровадження технологій. Посутню увагу радянське керівництво звертало саме на раціоналізаторську діяльність. Доцільним стало введення відповідальності за незаконне примушування до співавторства та безпідставне включення до авторського колективу.

На новий рівень у СРСР загалом та в УРСР зокрема вдалося вивести охорону промислових зразків і торговельних марок, оскільки промислові зразки тривалий час охороняли нормами авторського права. У новому законодавстві були закладені можливості вибору між авторським свідоцтвом і патентом. Оновлення стосувалося й вимог охороноздатності, поряд із новизною, корисністю та промисловою придатністю з'явилася вимога до естетичної привабливості промислового зразка. Радянське законодавство та правова наука не зараховували торговельні марки до промислової власності. Вартий уваги той факт, що торговельна марка в Радянському Союзі поставала об'єктом прав лише юридичних осіб. Різновиди торговельних марок, закріплених у законодавстві, були близькими до сучасних. Після оновлення законодавства названий об'єкт перестав бути невід'ємною частиною майнового комплексу підприємства.

Розділ 5 «Законодавче забезпечення охорони та захисту права інтелектуальної власності в незалежній Україні» складається з 4 підрозділів, де послідовно описано основні етапи становлення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності й формування державної системи охорони в сучасній Україні.

У підрозділі 5.1 «Формування системи охорони права інтелектуальної власності в 90 рр. ХХ ст.» з'ясовано, що після проголошення Україною суверенітету влада обрала шлях не рецепції радянського законодавства, оновленого на початку 1991 р., а напрацювання власного. Важливим стало закріплення єдиних підходів до охорони промислової власності в «Тимчасовому положенні про охорону промислової власності». Законодавство, напрацьоване в період 1990-х рр., мало однорівневу структуру, притаманну більшості європейських країн. Правові норми відрізнялися високою юридичною технікою й охоплювали більшість об'єктів інтелектуальної власності. Паралельно з формуванням спеціального законодавства впродовж другої половини 90-х рр. Україна долучилася до деяких міжнародних угод, які після ратифікації стали частиною національного законодавства. На відміну від попередніх моделей, в українському законодавстві на рівні спеціального нормативного акта закріплені результати творчості, що тривалий час не перебували у фокусі уваги, зокрема об'єкти суміжних прав, топографії інтегральних мікросхем, сорти рослин, породи тварин. Формування нормативної бази у сфері інтелектуальної власності проходило також через ухвалення низки законів, які своїм предметом правового регулювання мали інші суспільні відносини, однак суттєво доповнювали законодавство з інтелектуальної власності. Вказівка в законах на інститут патентних повірених сприяла розробленню правової бази їхньої діяльності. Деякі норми, що регламентували санкції за порушення права інтелектуальної власності, залишилися незмінними, зокрема Кодекс України про адміністративні правопорушення.

У підрозділі 5.2 «Становлення системи органів державного управління інтелектуальною власністю в незалежній Україні» схарактеризовано систему органів державного управління сферою інтелектуальної власності як невід'ємної складової забезпечення правової охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності. Після проголошення незалежності паралельно з нормативною базою почалося формування власних органів управління у сфері інтелектуальної власності. У січні 1992 р. створено Державне патентне відомство України (Держпатент). Посутню роль відіграло утворення Державного агентства України з авторських і суміжних прав (ДААСП), що стало першою організацією колективного управління на території України. Міністерство освіти України (МОУ, МОНУ), засноване в 1999 р., об'єднало координацію всіма сферами, які стосувалися творчої діяльності. У 2000 р. у складі МОУ утворено Державний департамент інтелектуальної власності. Така модель управління залишалася незмінною впродовж 2000-х рр. Створена у 2011 р. Державна служба інтелектуальної власності перебрала частину функцій, що раніше належали до компетенції МОНУ та ДДІВ. Останню в межах реформування державної системи охорони інтелектуальної власності у 2016 р. ліквідували, а її функції передали Міністерству економічного розвитку і торгівлі, яке нині забезпечує правову охорону об'єктів інтелектуальної власності та виконує інші функції у цій сфері. Нинішній етап є

перехідним у розбудові національної системи охорони інтелектуальної власності та створення національного органу інтелектуальної власності (НОІВ).

На виконання міжнародних зобов'язань у 2002 р. створено органи, які опікуються сферою охорони нових сортів рослин: Державна служба з охорони прав на сорти рослин (Держсортслужба), що функціонувала у складі Мінагрополітики. За своїм статусом Держсортслужба була аналогом ДДІВ у сфері охорони та захисту прав на нові сорти рослин. На кінець 2000-х років у системі органів з охорони нових сортів рослин відбулися зміни. У 2011 р. функції Держсортслужби передано Державній ветеринарній та фітосанітарній службі. Функції контролю за набуттям і реалізацією прав на сорти рослин почала виконувати Державна інспекція сільського господарства України (Держсільгоспінспекція), що невдовзі теж була ліквідована, а її функції стала реалізувати Державна служба з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Водночас ліквідація Держсортслужби й розподіл її повноважень між низкою органів не сприяли провадженню конструктивної діяльності з охорони результатів селекції, що негативно впливає на охорону й захист прав інтелектуальної власності на сорти рослин.

У підрозділі 5.3 *«Проблеми та перспективи розвитку інституту права інтелектуальної власності у 2000 рр.»* з'ясовано, що в кінці 1990 – на початку 2000 рр. Україна приєдналася до низки міжнародних угод, зокрема до Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин, Мадридської угоди, Угоди ТРІПС. Черговим кроком у реалізації майнових прав суб'єктів авторського права та суміжних прав на початку 2000-х років стало ухвалення законів, які регулювали порядок розповсюдження й обігу об'єктів авторського права та суміжних прав, порядок виробництва й обігу дисків для лазерних систем зчитування, зокрема в процесі входження України до СОТ. Упродовж 2000 рр. оновлено систему реєстрації авторського права та суміжних прав, затверджено мінімальні ставки й систему обрахунку авторської винагороди. На початку 2000 рр. норми, що регулюють право інтелектуальної власності, були втілені в кодексах. В окреслений період оновлено кримінальне законодавство.

Затвердження Цивільного кодексу України (ЦКУ) та перехід до дворівневої системи законодавства, що датовані 2004 р., мали свої позитивні й негативні наслідки. Визнання права інтелектуальної власності на рівні кодифікованого нормативного акта є підтвердженням правових традицій, які склалися на українських землях, водночас неузгодженість низки положень додала деструктиву в процес правового регулювання інтелектуальної власності. Насамперед це стосується визнання виключності прав інтелектуальної власності, порядку використання службових творів та інших питань. Формування законодавства у 2000 рр. спричинило низку дискусій щодо кодифікації законодавства у сфері інтелектуальної власності за прикладом Франції, Італії. Зауважимо, що серед науковців немає одностайності стосовно необхідності такого кроку.

У підрозділі 5.4 *«Зміни в системі національного законодавства з питань інтелектуальної власності у зв'язку з угодою про Асоціацію України з ЄС та перспективи його подальшого реформування»* проаналізовано зміни в законодавстві України, що відбуваються після підписання угоди про Асоціацію. В

Україні проголошено не тільки реформування системи охорони інтелектуальної власності, але й зміни в системі національного законодавства. Одним із перших кроків, який був зроблений урядом, стало ухвалення концепції та плану дій із їх реалізації. Угода кардинально не змінила національного законодавства, однак її положення вимагають уточнення низки положень у ЦКУ та спеціальному законодавстві з інтелектуальної власності. Відповідно, підвищенню рівня охорони й захисту прав інтелектуальної власності сприяє створення дієвої системи охорони інтелектуальної власності, основою якої стане оновлене національне законодавство та державна система охорони інтелектуальної власності з такою основою як НОІВ.

Утворення цих органів тісно пов'язане з розробленням належного законодавчого забезпечення. Проект закону України «Про Національну систему охорони інтелектуальної власності в Україні», де закладено статус основних суб'єктів національної системи охорони інтелектуальної власності, визначено принципи їх діяльності, закладено процедури здійснення правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, уже розроблено. Законопроект пройшов громадське обговорення та отримав схвалення й перебуває з 2016 року на розгляді в урядових органах. Водночас законопроект оминає увагою сферу селекції рослин і тварин, що постають одними із ключових об'єктів права інтелектуальної власності, особливо в країні, для якої аграрна сфера є стратегічною.

Іншим аспектом реформи є зміни в системі галузевого цивільного законодавства та гармонізація його з положеннями Угоди про Асоціацію. Ключовий елемент реформи – зміни в системі захисту прав інтелектуальної власності, що передбачені положеннями Угоди про Асоціацію. Один із кроків у цьому напрямі вже зроблено через ухвалення Закону України «Про судову систему і статус суддів», де регламентоване створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Наступним етапом стане напрацювання належної нормативно-правової бази для його функціонування. Водночас передбачається й удосконалення засобів цивільноправового захисту прав інтелектуальної власності.

ВИСНОВКИ

У **висновках** узагальнено результати науково-теоретичного дослідження, присвяченого з'ясуванню сутності й особливостей формування інституту права інтелектуальної власності в Україні, сформульовано підсумкові положення відповідно до поставлених мети та завдань дисертації, запропоновано шляхи вдосконалення норм національного законодавства.

1. Аналіз стану наукового розроблення проблеми дає підстави стверджувати, що порушене питання донині не поставало предметом спеціального вивчення. Залучена в процесі дослідження джерельна база є комплексною, достовірною, уможливорює всебічне розкриття теми й досягнення сформульованої мети та виконання окреслених завдань. Обрані науковий інструментарій та методологія, використані у ході наукового пошуку, дали підстави надати комплексну характеристику розвитку законодавства у сфері інтелектуальної власності на українських землях у межах єдиного правового інституту, що охоплює авторське

право, патентне право, інститут засобів індивідуалізації та інші об'єкти інтелектуальної власності, потреба правової регламентації яких виникала з їх появою в просторі й часі в різні історичні періоди.

Завдяки проведеному дослідженню до наукового обігу введено раніше не опрацьовані документи та матеріали, що представляють невідомі сторінки функціонування різних історичних моделей права інтелектуальної власності на теренах українських земель.

2. В результаті проведеного дослідження запропоновано авторську періодизацію історіографії становлення законодавчого регулювання права інтелектуальної власності в Україні в XIX – XXI ст., в якій виокремлено імперський період, радянський і сучасний. В імперській історіографії представлено російську та австро-угорську історіографію. Радянську історіографію поділено на такі періоди: 1917 – 1920 рр. – революційний період, коли на пряму законодавчому регулюванню сфери інтелектуальної власності практично не приділяли уваги; 1920 – 1940 рр. – перший період у формуванні наукових знань щодо радянської моделі законодавства у сфері інтелектуальної власності; 1940 – 1950 рр. – етап активної появи нових праць із винахідницького та авторського права; 1960 рр. – у сфері авторського права, а у сфері промислової власності – 1970 рр. – осмислення змін у цивільному законодавстві стосовно місця інтелектуальної власності; останній період 1970 – 1980 рр. – поступове обґрунтування необхідності оновлення законодавства; підсумовано, що становлення теоретичної думки відбувалося паралельно із законодавчими змінами, осмисленими в наукових колах.

3. Сучасний період розвитку права інтелектуальної власності в незалежній Україні в його законодавчому вимірі запропоновано розмежувати на такі періоди: 1991 – 2004 рр. – період функціонування однорівневої моделі законодавства; 2004 р. – донині – період функціонування дворівневої моделі законодавства (Цивільний кодекс України та спеціальне законодавство). У контексті процесу формування законодавства умовно виокремлені 1991 – 1993 рр. – етап закладення основ функціонування сучасної моделі охорони інтелектуальної власності; 1993 – 1999 рр. – період напрацювання спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності; 1999 – 2014 рр. – період удосконалення чинного законодавства, перехід до дворівневої моделі правового регулювання, наближення до стандартів СОТ; 2014 – 2017 рр. – підписання Угоди про асоціацію з ЄС, старт реформи національної системи охорони інтелектуальної власності.

4. Доведено, що повноцінне становлення інституту права інтелектуальної власності як у Російській імперії, так і в Австро-Угорщині, до складу яких входили українські землі, датоване саме початком XIX ст. Таку думку підтверджує ухвалення спеціального законодавства, що за своєю юридичною конструкцією близьке до сучасного, однак значно менше за об'єктним складом. В окреслений період на українських землях діє кілька інститутів, у межах яких відбувається охорона результатів гуманітарної й технічної творчості.

5. У першій половині XIX ст. відбулося формування основ законодавчого регулювання авторського права на території українських земель, що входили до складу Російської імперії. У законодавстві чітко розподілено особисті немайнові та

майнові права, затверджено 25-річний термін охорони. Зафіксовано відсутність розуміння єдиної природи об'єктів авторського права, що засвідчує тривалий поділ у законодавстві об'єктів авторського права на літературну та художню власність. Тенденція до оновлення законодавства стала помітною лише на початку ХХ ст. Оновлене в 1911 р. законодавство є наближеним до сучасного, його норми практично відповідали положенням Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів 1886 р.

6. Австро-угорське законодавство у сфері авторського права, представлене на українських землях, мало свої закономірності розвитку. Норми, що регулювали авторські правовідносини, увійшли до Цивільного кодексу. Такий підхід засвідчував визнання владою саме цивільної, приватноправової природи авторських правовідносин. Прогресивним є закріплення єдиних підходів до охорони результатів літературної та художньої творчості. В австро-угорському та в російському законодавстві об'єкти авторського права витлумачували як різновид права власності.

7. Схожими в обох імперіях були й тенденції в розвитку патентного законодавства, однак в Австро-Угорщині патентний закон загальнодержавного характеру ухвалений лише у 1852 році. У Російській імперії такі закони були чинними з 1812 та 1833 рр. На кінець ХІХ ст., після оновлення в обох імперіях законодавства, зафіксовано зміни в критеріях патентоздатності винаходів. До наявних критеріїв придатності й корисності додано критерії неочевидності, що слугує доказом еволюції патентного законодавства обох країн. Позитивний досвід, запроваджений у Російській імперії, пов'язаний з обов'язковим упровадженням винаходу. Такий підхід дав змогу впродовж стислих термінів наповнити Російську імперію новими технологіями, перетворити українські губернії на промислово розвинуті території.

8. До уваги взято правовий досвід охорони промислових зразків, формування якого в законодавстві обох імперій розпочалося паралельно, із несуттєвими відмінностями. У законодавстві обох імперій з'являється чітке окреслення об'єкта промислового зразка, що було близьким до сучасного, виокремлені критерії охороноздатності. Констатовано різне розуміння автора. Російське законодавство, на відміну від австро-угорського, до автора промислового зразка застосовувало термін «винахідник». Схожими були підходи до охорони товарних знаків, при цьому тривалий час у російському законодавстві використовували термін «товарне клеймо» як синонім терміну «товарний знак». Як в одній, так і в іншій країні названі об'єкти підлягали регулюванню нормами торгового законодавства. У законодавстві Австро-Угорщини вперше відображена охорона фірмового найменування. Положення російського та австро-угорського законодавства закріплені в подальших історичних моделях охорони права інтелектуальної власності, що спонукає до висновку про взаємозв'язок між окремими історичними моделями охорони права інтелектуальної власності.

9. Підсумовано, що в період перебування при владі урядів УНР доби Центральної Ради та Директорії імперське законодавство залишилося без змін. Система правової охорони промислової власності доби УНР пройшла кілька етапів: від перших кроків у створенні державних органів охорони промислової власності урядами УНР доби Центральної Ради – до розроблення проекту створення

патентного уряду Директорією УНР, плани зі створення якого реалізовані не були. Ініціативи зазначених урядів пов'язані зі спробами визнання попередніх охоронних документів, виданих у Російській імперії, та постійним підвищенням зборів за реєстрацію нових об'єктів інтелектуальної власності, зборів за підтримку чинності патентів.

10. Доведено, що за часів Гетьманату П. Скоропадського модель державної системи охорони промислової власності проходила процес становлення. Гетьман не мав достатньо можливостей для створення національної системи правової охорони промислової власності. Подібно до республіканських урядів, тимчасово за основу було взято законодавство Російської імперії. Основну увагу уряд зосередив на зміцненні кадрового складу патентного відомства, урахуванні інфляції, підвищенні ставок зборів за державну реєстрацію об'єктів промислової власності. Не зафіксовано жодного факту видання привілеїв на винаходи. Відділ винаходів у період Гетьманату видавав лише реєстраційні свідоцтва. Водночас за часів Гетьманату сфера авторського права, подібно до етапу УНР Центральної Ради, залишилася поза увагою влади.

11. З'ясовано, що на території Східної Галичини чинним було польське законодавство, яке вирізнялося новизною. У сфері авторського права в законодавстві закріплено широкий перелік об'єктів авторського права. Охорону отримали кінематографічні й фотографічні твори. Затверджено диференційовані терміни охорони авторського права. До предмету законодавчого регулювання введені положення стосовно відповідальності за порушення авторського права. Законодавство з промислової власності Польщі сформовано в кілька етапів. У період 1918 – 1924 рр. сферу промислової власності регулювали декрети, що унормовували відносини щодо винаходів, промислових зразків і товарних знаків. Після 1924 р. винаходи, промислові зразки, товарні знаки отримали правове регулювання на рівні єдиного нормативного акта.

12. З'ясовано, що основою законодавства Чехословаччини у сфері інтелектуальної власності стало перевірене роками законодавство АвстроУгорщини. У сфері авторського права на початкових етапах існування держави продовжено чинність австро-угорського закону 1895 р., а в 1926 р. – затверджено нове законодавство, що майже повністю базувалося на попередньому. Помітний вплив на сферу інтелектуальної власності мала співпраця з СРСР та підписання міждержавних угод.

13. На території Північної Буковини в 1918 – 1939 рр. запроваджено румунське законодавство з охорони інтелектуальної власності, що напрацьоване ще до Першої світової війни. Більшість нормативних актів, затверджених у кінці XIX – на поч. XX ст., не втратила своєї чинності аж до 1960 рр. За своїм змістом Патентний закон Румунії відображав принципи французького патентного права. На території Північної Буковини, що входила до складу Румунії, спеціального законодавства у сфері охорони промислових зразків не було. Результати промислового дизайну охороняли в межах інститутів авторського й винахідницького права.

14. Радянське законодавство у сфері авторського права формувалося з поступовою тенденцією до впровадження принципів суспільної власності. На

початковому етапі формування радянського авторського права були суттєво обмежені права авторів та інших суб'єктів авторського права. Владою обраний курс на націоналізацію окремих творів і на нівелювання майнових авторських прав. Такі тенденції зберігалися протягом усього періоду існування СРСР. Ухваленням ЦК УРСР та УРСР послуговувало новим поштовхом у становленні радянського законодавства з авторського права. Підписано Всесвітню конвенцію про авторське право, що дало змогу включити СРСР до світової системи охорони авторського права, внаслідок чого СРСР був змушений внести певні зміни до національного законодавства в частині посилення рівня охорони авторських прав.

15. На початкових етапах становлення радянської моделі регулювання винахідницьких правовідносин патентна форма охорони винаходів була скасована, однак в умовах НЕПу відбулося її відновлення. Такий крок радянської влади був вимушеним і зробленим для широкого залучення закордонних технологій, власники яких через відсутність гарантій монопольних прав не вбачали перспектив у їх запровадженні на території СРСР. В умовах інтенсивної індустріалізації радянська влада надавала можливості для вибору охоронного документа між авторським свідоцтвом і патентом.

16. Система заходів зі стимулювання робітничого винахідництва, реалізації винаходів, яку застосовували в СРСР та УРСР, мала позитивні результати. У радянській моделі права інтелектуальної власності отримали охорону раціоналізаторські пропозиції, наукові відкриття й сорти рослин. Наголошено на особливості радянської моделі охорони права інтелектуальної власності, що була відмінною від попередніх. Радянська модель створена під конкретну ідеологічну систему й систему суспільних відносин, тому її достатньо складно оцінювати із сучасних позицій. Для країни, де в промисловому виробництві відсутній приватний капітал, а відсоток державної власності сягав понад 90 %, така система охорони інтелектуальної власності була оптимальною.

17. Констатовано, що в період 1991 – 1993 рр. сформовано підґрунтя для охорони інтелектуальної власності в Україні. Низка міждержавних угод із провідними країнами світу, зокрема зі США, дала серйозний поштовх для обрання подальшої моделі законодавства, що мало базуватися на світових стандартах охорони. До формування нормативної бази в 1993 – 1999 рр. влада підійшла системно. Основні закони, ухвалені в цей час, підготовлені з використанням високої юридичної техніки та світового досвіду. Саме після їх ухвалення в межах національного права інтелектуальної власності сформувалися інститути авторського та суміжного права, патентного права, а також інститут засобів індивідуалізації. Належний рівень охорони як об'єкти цивільно-правового регулювання отримали селекційні досягнення й результати інтелектуальної діяльності у сфері мікроелектроніки.

18. Упродовж 2000-х рр., з ухваленням ЦКУ відновлено дворівневу модель регулювання сфери інтелектуальної власності, що склалася в попередніх правових традиціях на українських землях. Така модель існування сучасного цивільного законодавства у сфері інтелектуальної власності має бути визнана ефективною. У цей же період змінюються механізми протидії правопорушенням, з'являється інститут державних інспекторів у справах інтелектуальної власності, оновлюється

кримінальне законодавство, поширюється застосування цивільно-правових способів захисту прав інтелектуальної власності.

19. Вимагають усунення наявних змістовних та термінологічних колізій, які існують між ЦКУ та спеціальним законодавством у сфері інтелектуальної власності ще з 2004 року, і які хоча й були визнані професійним середовищем, але й так не були усунуті. Це має бути реалізовано на сучасному етапі, у процесі імплементації європейських стандартів та положень Угоди ТРІПС до національного законодавства у сфері інтелектуальної власності на виконання Угоди про асоціацію.

20. Функції управління інтелектуальною власністю тривалий час були розпорощеними між різними державними установами. Статус державних органів, які охороняли інтелектуальну власність, не відповідав статусу «установи», що регламентований у спеціальному законодавстві. Це негативно впливало на забезпечення належного рівня правової охорони результатів інтелектуальної, творчої діяльності, а відтак – на реалізацію ефективного захисту прав інтелектуальної власності.

21. Обґрунтовано, що сучасна модель права інтелектуальної власності ґрунтується на поєднанні пропріетарних підходів, задекларованих у більшості міжнародних конвенцій, учасницею яких є Україна, та теорії виключних прав, що відображена в частині цивільного законодавства з інтелектуальної власності. У процесі дослідження доведено взаємозв'язок між технологічним та інноваційним розвитком країни на різних історичних етапах, глобалізаційністю світових процесів у науці й еволюційністю права інтелектуальної власності, адаптивністю названого інституту відповідно до умов та потреб часу, а також згідно з принципами та стандартами, закріпленими Угодою про асоціацію України з ЄС.

22. Доведено, що підстави якісного оновлення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності, яке розпочалося у період 2014 – 2017 рр., обумовлені євроінтеграційними зусиллями України. Імплементація європейських стандартів на виконання положень Угоди про асоціацію України з ЄС, а також інституційна та судова реформи цієї сфери суспільних відносин передбачають комплексний підхід, що є виправданим. У контексті сучасного реформування системи охорони інтелектуальної власності набуває значущості концептуальне закріплення виключності суб'єктивних прав інтелектуальної власності на рівні кодифікованого нормативного акта. Важливим є затвердження виключності за правом використання на рівні ЦКУ. Такий підхід може бути втілений і в подальшому розвитку законодавства України в напрямі кодифікації.

23. На основі вивченого історико-правового досвіду обґрунтовано авторські пропозиції щодо вдосконалення як системи правового регулювання інтелектуальної власності, так і управління нею. Зокрема, аналіз проекту Закону «Про національну систему інтелектуальної власності» дає підстави говорити про доцільність його прийняття із врахуванням певних рекомендацій, зокрема пропонує у роботі. Так, навколо НОІВ варто об'єднати не тільки охорону об'єктів авторського права та промислової власності, але й результати селекції рослинництва. У руслі раціоналізаторської діяльності доречним є затвердження на законодавчому рівні належного механізму обліку раціоналізаторських пропозицій і гарантій їх охорони з

боку держави. Також позитивним визнаний досвід розроблення механізмів упровадження винаходів – як адміністративних, спрямованих на державні підприємства, так і мотиваційних (пільгове оподаткування), які б стимулювали бізнес.

24. Доведено, що законодавство у сфері інтелектуальної власності розвивалося під впливом внутрішніх чинників, до яких належать правові традиції, економічні й політичні чинники, що були провідними в розумінні права інтелектуальної власності науковцями та законодавцями, і зовнішніх, серед яких – світові тенденції розвитку права інтелектуальної власності, домінуючі концепції у сфері права інтелектуальної власності, вплив іноземних держав, вплив міжнародних інституцій. Окреслені чинники стали каталізаторами в розвитку концептуальних засад права інтелектуальної власності сучасної України. Проведене дослідження дало підстави розглядати право інтелектуальної власності як комплексний міжгалузевий правовий інститут, який сформований у просторі й часі. Підтвердженням істинності такої позиції слугує наявність специфічного предмета правового регулювання та використання комплексу методів, якими оперує юридична наука.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографія:

1. Іващенко В. А. Розвиток законодавства у сфері інтелектуальної власності в Україні (XIX – поч. XXI ст.): монографія. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2017. 508 с.

Рецензія:

Коваль І. Ф. Рецензія на монографію Іваненка В. А. Розвиток законодавства у сфері інтелектуальної власності в Україні (XIX – поч. XXI ст.). *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 1. С. 98–100.

Статті в наукових фахових виданнях України:

2. Іващенко В. А. Правові проблеми реалізації прав на раціоналізаторські пропозиції. *Форум права*. 2012. № 1. С. 371–374. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2012-1/12ivanrp.pdf>.

3. Іващенко В. А. Формування державної системи охорони промислової власності УНР республіканськими урядами доби Центральної Ради та Директорії (грудень 1917 – 1921 рр.). *Митна справа*. 2013. № 1 (80). С. 447–452.

4. Іващенко В. А. Загальні тенденції розвитку законодавства Російської імперії у сфері авторського права у другій половині XIX – на початку XX ст. *Вісник Закарпатського університету: серія право*. Ужгород. № 20 (1). 2012. С. 66–69.

5. Іващенко В. А. Формування системи правової охорони промислової власності за Гетьманату Павла Скоропадського (квітень – грудень 1918). *Митна справа*. 2013. № 2 (79). С. 386–389.

6. Іващенко В. А., Морозов А. Г. Політика національних урядів у сфері охорони об'єктів права промислової власності у роки української революції (грудень 1917 – 1921 рр.). *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. Вип. 5. С. 96–103.

7. Іващенко В. А. Законодавче забезпечення охорони авторських прав на українських землях наприкінці XIX – на початку XX століть. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. Вип. 6. С. 83–88.

8. Іващенко В. А. Формування Радянської моделі охорони авторських прав на території українських губерній підконтрольних радянській владі у 1917 – 1925 рр. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: «Юридичні науки». 2014. Вип. 6-2. С. 32–35.

9. Іващенко В. А. Законодавче забезпечення охорони авторського права Радянської України у 1925 – 1928 рр. *Право і суспільство*. 2015. Вип. 3. С. 48–52.

10. Іващенко В. А. Законодавче забезпечення охорони промислової власності в СРСР у період НЕПу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: «Юридичні науки». 2016. Вип. 6. Том. 1. С. 20–24.

11. Іващенко В. А. Правове забезпечення та порядок виплати авторської винагороди у сфері наукових відкриттів, винахідництва та раціоналізації в СРСР та УРСР 50 –60-хх рр. XX ст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2017. № 43. С. 17–19.

12. Іващенко В. А. Законодавче регулювання охорони наукових відкриттів, винаходів, раціоналізаторських пропозицій в СРСР та УРСР у 1970 – 80-хх рр. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 4. С. 8–12.

13. Іващенко В. А. Польська модель охорони авторського права в Східній Галичині у 1921 – 1939 рр. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. http://lsej.org.ua/6_2017/26.pdf.

14. Іващенко В. А. Формування законодавчої бази охорони права інтелектуальної власності в Україні у 1991 – 1993 рр. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Том 2. С. 9–12.

15. Іващенко В. А. Правове регулювання охорони інтелектуальної власності на території Закарпаття у 1918 – 1938 рр. *Приватне та публічне право*. 2017. № 3. С. 45–49.

16. Іващенко В. А. Реформування національного законодавства з питань інтелектуальної власності у 2015 – 2017 рр. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: «Юридичні науки». 2017. № 5. С. 19–23.

17. Іващенко В. А. Розвиток законодавства з інтелектуальної власності в Україні у 2000-х рр. (історико-правовий аспект). *Право та державне управління*. 2017. № 4.

(Т. 1). С. 25–31.

Статті в наукометричних та наукових періодичних виданнях інших держав:

18. Іващенко В. А. Правова регламентація авторського права в УРСР у 1960 – 1980-х рр. 20 ст. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 2. С. 105–112.

19. Іващенко В. А. Законодавче регулювання охорони наукових відкриттів, винаходів раціоналізаторських пропозицій в СРСР та УРСР у 1959 – 1973 рр. (історико-правовий аспект). *Право і суспільство*. 2017. № 2, Ч. 2. С. 39–43.

20. Іващенко В. А. Правова охорона винаходів і технічних удосконалень у період інтенсивної індустріалізації в УСРР (1930–1940 рр.). *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 1 (93). С. 46–55.

21. Іващенко В. А. Правове регулювання охорони інтелектуальної власності на території Північної Буковини у 1918–1939 рр. *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 10–13.

22. Іващенко В. А. Формування російсько-імперської моделі патентного права у першій половині XIX ст. *Вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 5. С. 23–26.

23. Іващенко В. А. Польська модель охорони промислової власності в Східній Галичині у 1923 – 1939 рр. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2017. № 6 (28). С. 15–18.

24. Иващенко В. Становление системы правовой охраны средств индивидуализации товаров и услуг на территории украинских земель, входивших в состав Российской империи в XIX веке. *Leges si Viata*. 2018. № 1. С. 40–43.

Наукові публікації, що додатково відображають результати досліджень:

25. Іващенко В. Захист авторських прав згідно з Законом про авторське право від 20 березня 1911 р. *Інтелектуальна власність в Україні: Погляд з XXI ст.:* матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 29 – 30 вересня 2011 р.). Черкаси: МОНУ, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, НДІВ НАПрНУ, ДСІВУ, 2011. С. 21–25.

26. Іващенко В. А. Становлення законодавства Російської імперії у сфері охорони авторського права у першій половині XIX ст. *Інтелектуальна власність в Україні: Погляд з XXI ст.:* матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 26 – 27 вересня 2012 р.). Черкаси: МОНУ, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, НДІВ НАПрНУ, ДСІВУ, 2012. С. 9–13.

27. Іващенко В. А. Становлення системи правової охорони промислової власності доби Директорії УНР (грудень 1917 – 1921 рр.). *Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави:* матеріали II Міжнародної наук.-практ. конф. (Черкаси, 31 жовтня 2012 р.). Черкаси: МОН України, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, Белгородський державний університет, Гомельський державний університет ім. Ф. Скорини, 2012. С. 232–234.

28. Іващенко В. А. Охорона прав винахідників відповідно до «Положення про привілеї на винаходи і вдосконалення» від 20 травня 1896 р. *Вітчизняний та світовий досвід правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності:* матеріали Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конференції (м. Черкаси, 17 – 18 квітня 2013 р.). Черкаси: МОНУ, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, НДІВ НАПрНУ, ДСІВУ, 2013. С. 65–59.

29. Іващенко В. А., Попова Н. О. Законодавство Російської Імперії у сфері охорони промислової власності першої половини XIX ст. *Інтелектуальна власність в Україні: Погляд з XXI ст.:* матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 26 – 27 вересня 2013 р.). Черкаси: МОНУ, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, НДІВ НАПрНУ, ДСІВУ, 2013. С. 5–9.

30. Іващенко В. А. Українське-радянське законодавство з охорони авторських прав (1917 – 1925). *Вітчизняний та світовий досвід регулювання*

відносин у сфері інтелектуальної власності: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. інтернетконференції (м. Черкаси, 17 – 18 квітня 2014 р.). Черкаси: МОНУ, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, НДІВ НАПрНУ, ДСІВУ, 2014. С. 14–17.

31. Іващенко В. А. Нормативне регулювання авторського права в українських землях на початку ХХ ст. *Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених «Родзинка – 2015»*: матеріали XVII Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Черкаси, 24 квітня 2015 р.). Черкаси: МОН України, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2015. С. 181–184.

32. Іващенко В. А. Охорона авторського права в УСРР згідно «Основ авторського права» 1928 р. та закону «Про авторське право» 1929 р. *Вітчизняний та світовий досвід правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конференції (м. Черкаси, 7 – 8 квітня 2015 р.). Черкаси: МОНУ, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, НДІВ НАПрНУ, ДСІВУ, 2015. С. 14–17.

33. Іващенко В. А. Нормативне регулювання авторського права в УСРР у 1960-х – 1970-х рр. *Інтелектуальна власність в Україні: погляд з ХХІ ст.*: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 15 – 16 жовтня 2015 р.). Черкаси: МОНУ, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, НДІВ НАПрНУ, ДСІВУ, 2015. С. 24–28.

34. Іващенко В. А. Приєднання СРСР до Всесвітньої конвенції про авторське право. *Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених «Родзинка – 2016»*: матеріали XVIII Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Черкаси, 21 квітня 2016 р.). Черкаси: МОН України, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2016. С. 136–139.

35. Іващенко В. А. Становлення радянської системи патентного права в УСРР у 1917 – 1924 рр. *Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави*: матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф. (Черкаси, 29 травня 2016 р.). Черкаси: МОН України, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, Київський університет туризму, економіки і права, Гомельський державний університет ім. Ф. Скорини, 2016. С. 28–32.

36. Іващенко В. А. Законодавче забезпечення прав винахідників у СРСР у 1924 – 1931 рр. *Інтелектуальна власність в Україні: погляд з ХХІ ст.*: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 12 – 13 жовтня 2016 р.). Черкаси: МОН України, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, НДІВ НАПрНУ, ДСІВУ, 2016. С. 73–78.

37. Іващенко В. А. Загальні засади правової охорони промислових зразків в СРСР та УСРР у 20 – 30-хх рр. ХХ ст. *Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених «Родзинка – 2017»*: матеріали XIX Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Черкаси, 27 – 28 квітня 2017 р.). Черкаси: МОН України, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2017. С. 136–139.

38. Іващенко В. А. Становлення радянського законодавства з охорони винаходів у 1917 – 1924 рр. *Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, міжнародні, та європейські виміри*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. з проб. інтел. власн. (м. Київ, 23 верес. 2016 р.). Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, НДІВ НАПрНУ, ІВ НУ ОЮА в м. Києві, ПДТУ, 2016. С. 93–96.

39. Іващенко В. А. Становлення державної системи охорони інтелектуальної власності в Україні на початку 90-х рр. ХХ ст. *Вітчизняний та світовий досвід правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конференції (м. Черкаси, 20 квітня 2017 р.). Черкаси: МОНУ, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, НДІВ НАПрНУ, 2017. С. 15–19.

40. Іващенко В. А. Становлення системи державного управління у сфері інтелектуальної власності в Україні у 2000-х рр.: історико-правовий аспект. *Інтелектуальна власність: погляд з ХХІ століття*: матеріали VII Всеукр. наук.практ. конф. (м. Черкаси, 12 – 14 жовтня 2017 р.). Черкаси: МОНУ, ЧНУ ім. Б. Хмельницького, НДІВ НАПрНУ, 2017. С. 9–13.

41. Іващенко В. А. Правовий статус та особливості формування державної системи охорони сортів рослин в Україні. *Rzeczywiste problemy prawa na obecnym etapie rozwoju państwowości*: międzynarodowa konferencja naukowo-praktyczna (Lublin, 20 – 21 października, 2017). Lublin: Maria Curie-Skłodowska University, Lublin Science and Technology Park S.A., 2017. S. 30–33.

42. Іващенко В. А. Чехословацька модель охорони авторського права на українських землях у 1920 – 30-х рр. *Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції (м. Дніпро, 2 – 3 лютого 2018 р.). Дніпро: ГО«Правовий світ», 2018. С. 11–14.

АНОТАЦІЯ

Іващенко В.А. Закономірності та тенденції розвитку законодавства у сфері інтелектуальної власності в Україні (ХІХ – поч. ХХІ ст.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальностями 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Приватний вищий навчальний заклад Університет Короля Данила, Івано-Франківськ, 2018.

Дослідження присвячено розв'язанню комплексної правової проблеми щодо розвитку законодавства у сфері інтелектуальної власності в Україні в ХІХ – на початку ХХІ ст. у межах єдиних методологічних підходів до становлення інституту права інтелектуальної власності. У роботі проаналізовано й систематизовано рівень теоретичних напрацювань та історичних знань із кожного історичного періоду розвитку сфери права інтелектуальної власності в Україні відповідно до певної історичної моделі. Вивчено сучасні теоретико-методологічні підходи до з'ясування сутності інституту цивільного права, права інтелектуальної власності. Комплексно схарактеризовано джерельну базу, основу якої становить законодавство. До наукового пошуку залучено широкий спектр архівних документів.

Усебічно описано становлення законодавства у сфері інтелектуальної власності на українських землях у межах єдиного правового інституту, що охоплює авторське право, патентне право, інститут засобів індивідуалізації й інші об'єкти інтелектуальної власності. Продемонстровано різні етапи формування законодавства, у кожному з яких виокремлено свої особливості. Історичні моделі права інтелектуальної власності в Україні репрезентовано в розрізі формування правової системи загалом та з огляду

на територіальні економічні, соціокультурні, політичні особливості українських земель, що в різні історичні періоди перебували під контролем іноземних держав.

Обґрунтовано механізми регулювання винахідницьких правовідносин, досліджено процес еволюції критеріїв патентоздатності винаходів. Зосереджено увагу на становленні інституту засобів індивідуалізації, альтернативних моделях правового регулювання сфери інтелектуальної власності, що функціонували в період революційної нестабільності та міжвоєнний період. Висвітлено формування радянської моделі сфери інтелектуальної власності, акцентовано на її унікальності.

У межах історико-правового дослідження виявлено системність у формуванні інституту права інтелектуальної власності в 1990 роках. Комплексно проаналізовано систему державного управління інтелектуальною власністю та правові засади її функціонування, окреслено слабкі та сильні сторони. Схарактеризовано перспективи реформування національної системи охорони інтелектуальної власності, деталізовано її теоретичне та змістове наповнення.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, історичні моделі законодавства, авторське право, патентне право, державна система охорони інтелектуальної власності.

АННОТАЦИЯ

Иващенко В.А. Закономерности и тенденции развития законодательства в сфере интеллектуальной собственности в Украине (XIX – нач. XXI в.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени доктора юридических наук по специальностям 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений, 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Частное высшее учебное заведение Университет Короля Данила, Ивано-Франковск, 2018.

Исследование посвящено решению комплексной правовой проблемы по изучению развития законодательства в сфере интеллектуальной собственности в Украине в XIX – нач. XXI вв. в пределах единых методологических подходов к становлению института интеллектуальной собственности. В работе проанализированы и систематизированы уровень теоретических наработок и исторических знаний по каждому историческому периоду развития сферы интеллектуальной собственности в Украине в соответствии с определенной исторической моделью. Изучаются современные теоретико-методологические подходы к определению института гражданского права, права интеллектуальной собственности. В исследовании комплексно проанализированы источники, основу которых составляет законодательство. В работе использован широкий спектр архивных документов.

Комплексно охарактеризовано становление законодательства в сфере интеллектуальной собственности на украинских землях в пределах единого правового института, включая авторское право, патентное право, институт средств индивидуализации и другие объекты интеллектуальной собственности. Показаны

различные этапы формирования законодательства, в каждом из которых были свои особенности. Исторические модели права интеллектуальной собственности в Украине представлены в разрезе формирования правовой системы в целом и с учетом территориальных экономических, социокультурных, политических особенностей украинских земель.

Освещены механизмы регулирования изобретательских правоотношений. Показан процесс эволюции критериев патентоспособности изобретений. Продемонстрировано становления института средств индивидуализации. Показаны альтернативные модели правового регулирования сферы интеллектуальной собственности, которые имели место в период революционной нестабильности и межвоенный период. Освещено формирование советской модели сферы интеллектуальной собственности, акцентировано на ее уникальности.

В рамках историко-правового исследования выявлена системность в формировании института интеллектуальной собственности в 1990-х годах. Автором комплексно проанализирована система государственного управления интеллектуальной собственностью и правовые основы ее функционирования, определены слабые и сильные стороны. Характеризуются перспективы реформирования национальной системы охраны интеллектуальной собственности и анализируется ее теоретическое и содержательное наполнение.

Ключевые слова: право интеллектуальной собственности, исторические модели законодательства, авторское право, патентное право, государственная система охраны интеллектуальной собственности.

SUMMARY

Ivashchenko V.A. Laws and trends of the development of legislation in the field of intellectual property in Ukraine (XIX – early XXI centuries). – *On the rights of the manuscript.*

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Law in specialty 12.00.01 – Theory and History of State and Law; the History of Political and Legal Studies, 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law. – Private higher education institution King Danylo University, Ivano-Frankivsk, 2018.

The dissertation is devoted for the solution of the complex legal problem concerning the study of the development of legislation in the field of intellectual property in Ukraine in the 19th century- 21st century within the limits of common methodological approaches to the formation of the Institute of Intellectual Property Rights. The author analyzes and systematizes the level of theoretical developments and historical knowledge from each historical period of development of the sphere of intellectual property rights in Ukraine in accordance with a certain historical model. It was studied modern theoretical and methodological approaches to the definition of the institution of civil law, intellectual property rights. The research analyzes a comprehensive source base for legislation. A wide range of archival documents is involved in the work.

The formation of legislation in the field of intellectual property on Ukrainian lands in the framework of a single legal institute covering copyright, patent law, institute of

individualization facilities and other objects of intellectual property is described in detail. The various stages of the formation of legislation are shown, each of which has its own peculiarities. Historical models of intellectual property rights in Ukraine are presented in the context of the formation of the legal system in general and taking into account the territorial economic, socio-cultural, political features of Ukrainian lands, which in different historical periods were under the control of foreign states.

The attention is focused on the fact that the Austro-Hungarian and Russian imperial legislation, in most modern territories, developed in the light of European legal experience, that is why Ukrainian lands were not outside the world of intellectual property rights protection trends. It is determined that the process of formation of legislation was carried out in parallel with minor differences.

The mechanisms of regulation of inventive legal relations are covered. The process of evolution of criteria of patentability of inventions is shown. The establishment of the Institute of means of individualization has been demonstrated. The alternative models of legal regulation of the intellectual property area that took place during the period of revolutionary instability and the interwar period are shown. The desire of national governments to restore the system of protection of intellectual property by temporarily leaving Russian legislation is demonstrated. Characteristics of the legislation of the UNR of the Central Rada and the Directory are conducted in one unit, in view of the continuity and unified approaches to the attempt to establish legislation in the field of intellectual property. The author comprehensively, according to the uniform principles, analyzed all historical models of legal regulation of the sphere of intellectual property, which acted on the territory of Ukrainian lands, in particular in the territories which were temporarily part of Poland, Romania, Czechoslovakia. It has been found that none of these models, despite the representation of European legal experience, served as an integral basis for the current regulation of intellectual property rights.

The formation of the Soviet model of the sphere of intellectual property is highlighted and its uniqueness is emphasized. It is emphasized that it is based on its own ideological and methodological approaches and is adapted to the specific type of economic relations, social structure, which is based on the principles of social property.

Within the framework of historical and legal research, systematic establishment of the Institute of Intellectual Property Rights was discovered in the 1990s. The author analyzes a complex system of state management of intellectual property and legal principles of its functioning, weaknesses and strengths are identified. The prospects for reforming the national system of protection of intellectual property are described, and its theoretical and content is analyzed.

The relationship between the development of historical models of intellectual property right and the world tendencies in the development of science and technology is demonstrated. It is alleged that intellectual property law is a key factor in the development of technical progress. Thanks to the allocation of subjects to a wide range of exclusive rights in relation to the result of creativity is to encourage the creators to further work. The research analyzes the impact of international legislation on the intellectual property of modern Ukraine. The boundaries of the influence of international treaties on the system of legal regulation of intellectual property of Ukraine are demonstrated.

Keywords: Intellectual property law, historical models of legislation, copyright law, patent law, state system of intellectual property protection.